

Inspectie van het Onderwijs
*Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap*

CSPE: examinatoren doen ertoe

Kwaliteit van het verloop van het centraal schriftelijk en praktisch examen (cspe) in 2019

Utrecht, januari 2020

VOORWOORD

Laten zien hoe je een klantgericht verkoopgesprek voert, of dat je een bepaald gerecht kan bereiden, of bijvoorbeeld laten zien hoe je een strak tuintje met stapstenen aanlegt. Dat gebeurt bij de profielvakexamens in het vmbo, want die zijn afgestemd op de echte praktijk. En met dat cspe-examen laat je als leerling zien dat je de gevraagde kennis en vaardigheden hebt.

Het zijn bijzondere examens, en goede afname is soms lastiger dan bij andere examens. Maar ze zijn natuurlijk niet minder belangrijk dan andere examens. We benadrukken het bij ieder onderzoek rond toetsing en afsluiting: alleen dankzij zorgvuldige examinering waarborgt het onderwijs de waarde van het diploma. Daarom deden we afgelopen schooljaar, net als in 2016, onderzoek naar het proces van het centraal schriftelijk en praktisch examen op vmbo-scholen. Hoe gaat het met de voorbereiding, afname en beoordeling?

We stellen vast dat het gemiddelde beeld ongeveer gelijk is aan dat van drie jaar eerder. Namelijk, momenteel is bij negen op de tien onderzochte scholen de examinering helemaal, of vrijwel helemaal, in orde. Op verreweg de meeste scholen constateerden we dus geen onregelmatigheden. De inzet op de professionalisering van examinatoren lijkt echt te helpen. Maar nog niet overal gaat het goed, en daar moet het dus beter. Dan zagen we dat examinatoren op de een of andere manier hulp gaven aan kandidaten, of dat er werd afgeweken van het voorgeschreven materiaal. Ook zagen we soms dat scholen verschillend omgaan met de rol en inzet van de tweede examiner, ook als gevolg van onduidelijkheid in de regelgeving op dat punt.

Hoe kunnen ook die laatste scholen ervoor zorgen dat de kwaliteit van de examinering op niveau komt? En hoe kunnen de scholen die het goed doen ervoor zorgen dat die kwaliteit op niveau blijft? We zien daar als eerste een taak voor de schoolbesturen. Zij hebben immers de verantwoordelijkheid voor de kwaliteitszorg. Als onderdeel van die kwaliteitszorg zouden besturen meer aandacht moeten besteden aan de naleving van de voorschriften en richtlijnen rond het examen, en hoe dat duurzaam te waarborgen. Heel praktisch ook: verdere scholing en professionalisering van examinatoren en examensecretarissen kan er sterk toe bijdragen dat zij die regels kennen en goed toepassen.

Daarnaast zou de kwaliteit van de cspe-afname hoger worden als de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap het Eindexamenbesluit VO aanscherpt, om de rol en inzet van de tweede examiner te verduidelijken.

Kortom, het cspe vraagt nu eenmaal bijzondere en voortdurende aandacht bij de voorbereiding, afname en beoordeling. Maar dankzij die aandacht kunnen de leerlingen, de vervolgopleidingen en de maatschappij ervan overtuigd zijn dat de geslaagde vmbo'er inderdaad op het verwachte niveau kan verkopen, koken, of bijvoorbeeld een tuin weet aan te leggen.

Monique Vogelzang
Inspecteur-generaal van het Onderwijs

INHOUD

Voorwoord

Samenvatting

1 Inleiding

- 1.1 Aanleiding
- 1.2 Eerdere onderzoeken cspe
- 1.3 Doel van het onderzoek
- 1.4 Onderzoeksvragen
- 1.5 Leeswijzer

2. Onderzoeksopzet

3. Onderzoeksresultaten

- 3.1 Algemeen beeld
- 3.2 Voorbereiding
- 3.3 Afname
- 3.4 Beoordeling
- 3.5 Kwaliteitszorg cspe

4. Conclusies

5. Aanbevelingen

BIJLAGEN

- Bijlage 1 Juridische basis cspe
- Bijlage 2 Nadere informatie over de onderzoeksopzet

Samenvatting

In 2019 onderzocht de inspectie opnieuw de kwaliteit van het proces van het centraal schriftelijk en praktisch examen (cspe). Dit was nodig omdat we in 2016 constateerden dat op 15 procent van de onderzochte scholen die kwaliteit niet in orde was. Om een vergelijking met het beeld in 2016 mogelijk te maken, hebben we zoveel mogelijk dezelfde onderzoeksopzet gehanteerd als in 2016. Een nieuw element in het onderzoek is de (bestuurlijke) kwaliteitszorg over het cspe.

De kwaliteit van het proces van het cspe in 2019 is nagenoeg gelijk aan die van 2016. In 2019 voldoen 9 op de 10 onderzochte scholen (vrijwel) volledig aan de richtlijnen voor een zorgvuldig verloop van het cspe en 1 op de 10 voldoet niet. In 2016 voldeed 85 procent van de scholen (vrijwel) volledig en 15 procent niet. De verschillen in percentages zijn bij de circa 90 onderzoeken te klein om van een significante verbetering te kunnen spreken. Er zijn 23 herstelopdrachten gegeven. Op 6 scholen hebben we besloten dat het examen opnieuw moest worden afgenomen en zijn de gemaakte examens ongedig verklaard.

Positief is dat de grote onderwijsvernieuwing in het vmbo waarbij nieuwe beroepsprofielen zijn ingevoerd, niet ten koste is gegaan van de kwaliteit van het cspe. Aan de andere kant moeten we constateren dat de kwaliteit van het proces van het cspe nog steeds verbetering nodig heeft. Het cspe is een landelijk examen en de kwaliteit daarvan moet onbetwist te zijn.

In het onderzoek hebben we net als in 2016 naar 3 onderdelen van het cspe-examen gekeken: Voorbereiding, Afname en Beoordeling.

- Het onderdeel Voorbereiding is het beste op orde. Zo hebben vrijwel alle scholen procedures opgesteld voor de borging van een zorgvuldig verloop van het examen. We constateren wel dat er grote verschillen zijn in de reikwijdte van de gemaakte afspraken, dat niet alle examinatoren op de hoogte zijn van de afspraken en dat soms alleen mondelinge afspraken met de examinatoren worden gemaakt.
- Het onderdeel Afname is het kwetsbaarste onderdeel van het cspe. In de eerste plaats is het gebruikte materiaal te vaak niet gelijk aan de richtlijnen. In de tweede plaats bieden te veel examinatoren nog hulp bij de afname van het examen. Examinatoren geven hiervoor als verklaring dat de kandidaten veel moeite hebben met het goed lezen van de opdracht. Daarbij constateren we dat de instructie voor de examiner niet duidelijk is of examinatoren wel of niet de opdracht mogen voorlezen. Examinatoren houden zich wel goed aan de richtlijnen voor het examen.
- Bij het onderdeel Beoordeling is het beeld wisselend. Enerzijds komt het nog te vaak voor dat de eerste en tweede examiner niet in onderling overleg en met gelijke zeggenschap tot een oordeel komen. We zien dat besturen en scholen verschillend omgaan met de rol en inzet van de tweede examiner bij de praktijkonderdelen van het examen. Besturen en scholen geven aan dat de landelijke regelgeving en de instructie voor de examiner niet duidelijk zijn op dit punt. Anderzijds beoordelen de examinatoren de kandidaten op vrijwel alle onderzochte scholen volgens de norm. Een derde van de examinatoren geeft wel aan dat sommige correctievoorschriften op verschillende manieren kunnen worden uitgelegd.

De kwaliteitszorg over het verloop van het cspe kan en moet versterkt worden. Besturen sturen het meeste op maatregelen aan de voorkant, zoals het maken

van afspraken met de school over het examenreglement en examenprocedures, en over de organisatie en facilitering van scholing. Besturen sturen ook in de vorm van evaluaties. Hierbij ligt de nadruk op evaluaties van de onderwijsresultaten van het cspe. Systematische evaluaties van het totale proces van het cspe komen weinig voor. Goede voorbeelden treffen we vooral aan bij gecombineerde vo-mbo-instellingen. In de praktijk ziet vooral de examensecretaris en in mindere mate ook de schoolleiding toe op de naleving van de afspraken van het verloop van het cspe. Bevoegde gezagen spelen nauwelijks een rol op dit gebied. Besturen hebben in de meeste gevallen vrijwel alles rondom examinering gemandateerd aan de schoolleiding en/of de examensecretaris en werken op basis van vertrouwen. Het bestuur zelf staat op afstand.

De examinering staat of valt met de kwaliteit en deskundigheid van de examinatoren. Op grond van onze bevindingen en conclusies komen we tot vijf aanbevelingen om de kwaliteit van het verloop van het cspe te verbeteren.

- De eerste aanbeveling richt zich op de besturen. Besturen moeten hun bestuurlijke kwaliteitszorg versterken met gerichte aandacht voor het verloop van het cspe. Het gaat hierbij vooral om naleving van gemaakte afspraken en systematische evaluatie van en rapportage over het verloop van het cspe. Daarnaast kunnen ook andere delen van de kwaliteitszorg versterkt worden, onder meer deskundigheidsbevordering van examinatoren en examensecretarissen.
- De tweede aanbeveling richt zich tot het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Het is wenselijk dat het Eindexamenbesluit VO (artikel 41a, lid 2) wordt aangescherpt en verduidelijkt. De regelgeving over de inzet en de rol van de (tweede) examinator is op dit moment te ruim en dat scheidt onduidelijkheid.
- De derde aanbeveling gaat over het College voor Toetsen en Examens (CvTE). Het gaat om verduidelijking van de voorschriften van het CvTE over het wel of niet mogen voorlezen door de examinator van de opdrachten aan kandidaten.
- De vierde aanbeveling richt zich op meer aandacht voor het taalbeleid op de scholen. Het taalniveau van leerlingen moet van voldoende kwaliteit zijn om de examens te kunnen begrijpen. Dit betekent dat er op het vmbo aandacht moet zijn voor begrijpend lezen, woordenschatontwikkeling en vakgericht taalonderwijs. Uiteraard hebben ook de betreffende besturen hierin een verantwoordelijkheid.
- Tot slot bevelen we aan dat landelijke organisaties zoals CvTE, Platforms VMBO, Cito en het landelijk platform van examensecretarissen (PLEXS) doorgaan met hun deskundigheidsbevordering gericht op het cspe en hierbij zo mogelijk ook regionale activiteiten organiseren.

Verder zal de inspectie het toezicht op het verloop van het cspe en de kwaliteitszorg van het cspe opnemen in het reguliere toezicht.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

In 2019 onderzocht de inspectie opnieuw de kwaliteit van het proces van het centraal schriftelijk en praktisch examen (cspe). Dit was nodig omdat we in 2016 constateerden dat die kwaliteit niet in orde was. Toen voldeed namelijk 15 procent van de onderzochte scholen niet aan de cspe-vereisten voor Voorbereiding, Afname en Beoordeling.

Naar aanleiding van het onderzoek in 2016 heeft de inspectie met de VO-raad, de voormalige AOC-Raad, Stichting Platforms VMBO en het CvTE afgesproken dat zij met een pakket maatregelen zouden komen om de afnamekwaliteit verder te verbeteren. In 2019 hebben we opnieuw onderzoek gedaan naar de kwaliteit van het verloop van het cspe.

Wat is het cspe?

In het vmbo worden beroepsgerichte vakken afgesloten met het cspe. Dit bestaat uit een aantal praktische handelingen en vaktheoretische vragen. Het betreft een landelijk genormeerd examen. Alle leerlingen in Nederland die een beroepsgericht vak kiezen, leggen voor het gekozen vak hetzelfde landelijke examen af op het niveau van de onderwijssoort die zij volgen.

Het cspe is dus een centraal examen, maar wel een speciale variant waarin theorie en praktijk geïntegreerd aan de orde komen met een sterke nadruk op praktische opdrachten.

1.2 Eerdere onderzoeken cspe

In zowel 2008, 2013 als 2016 zijn onderzoeken gedaan naar de afname van het cspe. De eerste twee werden uitgevoerd door het Cito. De inspectie heeft het onderzoek in 2016 uitgevoerd.

De onderzoeken in 2008 en 2013 richtten zich op de volgende vragen:

- *Oefenen kandidaten met de examenopdrachten?*
- *Geven examinatoren aanwijzingen tijdens het examen?*
- *Oordelen examinatoren streng of soepel?*
- *Wanneer is er een tweede examinerator aanwezig?*

Uit die onderzoeken bleek dat nog niet alle examinatoren zich (volledig) aan de richtlijnen houden. Op basis van deze uitkomst deed de inspectie een aantal aanbevelingen aan het veld: betere communicatie, scholing, procedures en toezicht kunnen leiden tot een beter verloop van het cspe volgens de exameneisen en richtlijnen. Deze aanbevelingen zijn opgepakt door het veld. De VO-raad, de AOC-Raad, Stichting Platforms VMBO en het CvTE hebben maatregelen genomen om de kwaliteit van het verloop van de cspe's verder te verbeteren.

In 2016 heeft de inspectie zelf een uitgebreid themaonderzoek naar de kwaliteit van het verloop van het cspe uitgevoerd. Voor het eerst kregen scholen een oordeel, doordat we op de scholen uit de steekproef een specifiek onderzoek in de zin van de Wet op het onderwijstoezicht (Wot) uitvoerden.

De hoofdboodschap van het onderzoek in 2016 was dat de situatie beter was dan in 2013, maar nog niet goed genoeg: nog niet alle scholen voldeden aan de regels en richtlijnen. Volgens de inspectie leefde 15 procent van de onderzochte scholen de naleving van wet en regelgeving over de Voorbereiding, Afname en Beoordeling van het cspe niet na. Naar aanleiding van het onderzoek in 2016 heeft de inspectie afgesproken dat er een vervolgonderzoek zou komen.

1.3 Doel van het onderzoek

De slagingskans van een centraal examen mag niet afhankelijk zijn van de condities waaronder het examen wordt afgenomen. Dat wil zeggen: voor een valide en betrouwbaar examen is het van belang dat leerlingen, ongeacht op welke school zij zitten, onder zo gelijk mogelijke omstandigheden examens doen. Om die reden houden wij toezicht op het verloop van het cspe.

Het doel van het cspe-onderzoek in 2019 is tweeledig.

1. We onderzoeken in de eerste plaats in hoeverre scholen het cspe afnemen volgens de wettelijke voorschriften, richtlijnen en beoordelingsnormen. Daarbij vergelijken we de resultaten van het onderzoek in 2019 met die van 2016 om zo de resultaten in perspectief te plaatsen. Als we ernstige onregelmatigheden constateren, zullen we hierop handhaven.
2. Daarnaast willen wij inventariseren welke factoren bijdragen aan een goed proces van het cspe.

Het onderzoek moet uiteindelijk leiden tot een beeld over de kwaliteit van het verloop van het cspe. Bij geconstateerde onregelmatigheden in de Voorbereiding, Afname en Beoordeling van het cspe maken wij met het bevoegd gezag afspraken tot verbetering. Het doel hiervan is het bevoegd gezag aan te spreken op hun verantwoordelijkheid om de kwaliteit van de cspe's te verbeteren en te waarborgen.

1.4 Onderzoeksvragen

De centrale vraag van het onderzoek luidt als volgt:

Hoe is het gesteld met de kwaliteit van het verloop van het cspe in 2019 bij scholen in het voortgezet onderwijs?

We zetten de resultaten waar mogelijk af tegen de resultaten uit het vergelijkbare onderzoek in 2016.

Net als in 2016 hebben we in 2019 naar drie onderdelen van het examen gekeken. We hebben onderzocht hoe het is gesteld met de Voorbereiding, de Afname en de Beoordeling.

In aanvulling hierop hebben we in 2019 de besturen apart bevraagd naar de invulling van de (bestuurlijke) kwaliteitszorg van het verloop van het cspe.

Het gaat bij dit onderzoek en deze vorm van toezicht om het proces van het cspe en nadrukkelijk niet over de inhoud van de examens.

1.5 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 beschrijft de opzet van het onderzoek. In hoofdstuk 3 beschrijven we de resultaten van het onderzoek. We geven eerst een algemeen beeld en daarna presenteren we de bevindingen per onderdeel van het cspe (Voorbereiding, Afname en Beoordeling). Bij elk onderdeel beschrijven wij op basis van welke voorwaarden en onderliggende indicatoren wij tot onze bevindingen zijn gekomen. Ook hebben we een paragraaf gewijd aan de (bestuurlijke) kwaliteitszorg rondom het cspe. In hoofdstuk 4 beschrijven we de conclusies. De aanbevelingen staan in hoofdstuk 5. Bijlage 1 gaat in op het juridische kader voor het verloop van het cspe. Bijlage 2 bevat nadere informatie over de onderzoeksopzet.

2. Onderzoeksopzet

Vergelijkbare opzet als in 2016

In 2019 hebben we opnieuw de kwaliteit van het proces van het cspe onderzocht en beoordeeld. Om een vergelijking met 2016 mogelijk te maken, hebben we zo veel mogelijk dezelfde onderzoeksopzet gehanteerd als in 2016. We hanteren dezelfde of vergelijkbare (profiel)vakken, dezelfde doelgroep (basisberoepsgerichte leerweg en enkele voortgezet speciaal onderwijs scholen) en hebben dezelfde gesprekspartners bevraagd met dezelfde interviewformulieren.

Een nieuw element bij dit onderzoek is een interview met het bevoegd gezag naar de kwaliteitsborging van het centraal schriftelijk en praktisch examen (cspe). Het bevoegd gezag is immers eindverantwoordelijk voor de kwaliteit van het onderwijs, inclusief de kwaliteit van het cspe.

Uitwerking onderzoeksvragen

De inspectie onderzocht in hoeverre scholen de wettelijke voorschriften en de richtlijnen van het CvTE voor het afnemen van het examen naleven. De voorschriften zijn bedoeld om de omstandigheden waaronder kandidaten examen doen, overal zo veel mogelijk hetzelfde te laten zijn. Dat zorgt voor een eenduidig en daarmee kwalitatief goed verloop van het examen. Het gaat bij dit onderzoek en deze vorm van toezicht dus nadrukkelijk niet over de inhoud van de examens. Bij vragen en opmerkingen over de inhoud, materialen en correctievoorschriften hebben wij de scholen telkens doorverwezen naar het CvTE en/of Cito.

Zoals aangegeven in paragraaf 1.4 hebben we gekeken naar de kwaliteit van:

- Voorbereiding
- Afname
- Beoordeling

We hebben bij deze drie onderdelen van het cspe zeven voorwaarden geformuleerd, gebaseerd op regelgeving en richtlijnen van het CvTE (zie ook bijlage 1). De zeven voorwaarden zijn:

Vorbereiding:

- 1.1 De school heeft procedures opgesteld voor de borging van een betrouwbaar examen.
- 1.2 De school leeft de procedures na, zorgt dat het examen geheim blijft en dat kandidaten tijdig de benodigde en toegestane informatie krijgen voor de afname.

Afname:

- 2.1 **De examiner laat de opdrachten uitvoeren zoals deze bedoeld zijn.**
- 2.2 **Kandidaten leggen het examen zelfstandig en zonder hulp af.**
- 2.3 Examinatoren zien toe op de toegestane- en de richttijd van de opdrachten en handelen volgens de richtlijnen bij overschrijding.

Beoordeling:

- 3.1 **Examinatoren beoordelen de kandidaten volgens de norm.**
- 3.2 De school wijst een eerste en tweede examiner aan die gelijke zeggenschap hebben en in onderling overleg de resultaten van de kandidaten beoordelen.

De vetgedrukte voorwaarden zijn kernvoorwaarden, de niet-vetgedrukte voorwaarden zijn randvoorwaarden.

Beslisregels

Op de volgende manier komen wij tot ons oordeel:

Het verloop van het cspe is voldoende als de school voldoet aan de drie kernvoorwaarden en aan minimaal drie van de vier randvoorwaarden.

- Een school voldoet volledig aan de regels en richtlijnen op het onderzochte examen als alle zeven voorwaarden voldoende aanwezig zijn.
- Een school voldoet vrijwel volledig aan de richtlijnen en regels als niet meer dan één van de randvoorwaarden (1.1, 1.2, 2.3 of 3.2) onvoldoende is. Het gaat hier dus uitsluitend om randvoorwaarden en niet om kernvoorwaarden.

Het proces van het cspe is onvoldoende als een school niet voldoet aan één van de kernvoorwaarden (2.1, 2.2 of 3.1) of aan twee of meer randvoorwaarden. Scholen waarbij dit het geval was, kregen een herstelopdracht.

Onderzoeksactiviteiten

Net als in 2016 hebben we observaties gedaan tijdens de examens, interviews afgenomen bij examinatoren en examensecretarissen/schoolleiding en relevante documenten bestudeerd (onder andere examenreglementen en examenprotocollen). We hebben hiervoor dezelfde onderzoeksinstrumenten gebruikt als in 2016. Vervolgens hebben we op grond van bovengenoemde onderzoeksactiviteiten elk van de onderscheiden 7 voorwaarden voor het cspe per school beoordeeld. Hiervoor gebruikten we hetzelfde beoordelingsformulier als in 2016.

Nieuw is dat wij in 2019 ook het bevoegd gezag hebben geïnterviewd. Dit sluit namelijk aan bij hoe de inspectie sinds schooljaar 2017/2018 het toezicht meer op bestuursniveau uitoefent. Vanaf 2017 beoordeelt de inspectie in de instellingsonderzoeken de kwaliteitszorg van het bestuur. Het uitgangspunt is dat het bestuur (als eindverantwoordelijke voor de onderwijskwaliteit) beleid voert dat erop gericht is de kwaliteit van het onderwijs te bewaken en te bevorderen. Dat geldt ook voor de kwaliteit van het proces van het cspe. Een andere reden om het bestuur te bevragen was een groot examenincident in de zomer van 2018. Voor veel voorgezet onderwijsbesturen was dat aanleiding om kritisch naar hun examenreglementen en programma's van toetsing en afsluiting te kijken. De voortgezet onderwijsbesturen werden zich meer bewust van hun rol en verantwoordelijkheid voor het sturen op en borgen van de kwaliteit van de examens op hun scholen. De verwachting was dat dit bewustzijn ook zou opgaan voor de kwaliteit van het verloop van het cspe op hun scholen.

Steekproef

De inspectie heeft onderzoek gedaan bij een representatieve steekproef van 92 afdelingen in de basisberoepsgerichte leerweg van het vmbo (vmbo-b). In 2016 werden 87 afdelingen in het vmbo-b onderzocht. Bij de bepaling van de omvang van de steekproefgrootte, speelde onder meer de toezichtscapaciteit een rol.

In het huidige onderzoek hebben we vanwege de vergelijkbaarheid met 2016 ook voortgezet speciaal onderwijsscholen (vso) meegenomen. Het aantal vso-

scholen met een licentie voor het zelf afnemen van cspe's is echter erg klein, bovendien bieden zij niet allemaal het onderzochte profiel aan. Er is daarom gekozen om een aantal vso-scholen te selecteren die wel de onderzochte profielvakken aanbieden en bovendien examenkandidaten hebben. Hier heeft dus geen steekproeftrekking plaatsgevonden.

De inspectie heeft 3 verschillende vakken in het vmbo-b onderzocht: Groen, Economie en Ondernemen (E&O) en Zorg en Welzijn (Z&W). We hebben voor deze nieuwe profielvakken gekozen omdat zij het best vergelijkbaar zijn met de vakken die in 2016 zijn onderzocht: Landbouw breed, Handel en Verkoop en Zorg en Welzijn breed. De profielvakken zijn min of meer gelijk verdeeld in de steekproef (30 afdelingen Groen, 30 afdelingen Economie & Ondernemen en 32 afdelingen Zorg & Welzijn).

Analyse van de onderzoeksresultaten

De resultaten op de beoordelingsformulieren zijn op statistische wijze geanalyseerd met behulp van SPSS en vergeleken met de scores van 2016. Eerst zijn de oordelen op de kernvoorwaarden vastgesteld, om te bepalen of scholen voldeden aan de richtlijnen. Scholen die een onvoldoende score op 1 of meer van de 3 kernvoorwaarden, voldoen niet aan de wet. Ook wanneer de score op deze 3 voldoende is, maar meer dan 2 onvoldoendes zijn gescoord in de overige voorwaarden, voldoet een school niet aan de richtlijnen. De interviewresultaten met examinatoren, examensecretarissen en/of schoolleiding en besturen zijn zowel kwantitatief als kwalitatief geanalyseerd.

Rapportage

Naast dit landelijke rapport waarin het geheel van de resultaten wordt gepresenteerd, hebben we voor alle onderzochte scholen een apart rapport gemaakt. De rapporten van deze zogeheten specifieke onderzoeken zijn openbaar. In lijn met de beslisregels zijn op schoolniveau 3 oordelen mogelijk:

1. De school voldoet bij het onderzochte vak aan de richtlijnen voor het cspe.
2. De school voldoet bij het onderzochte vak vrijwel volledig aan de richtlijnen voor het cspe.
3. De school voldoet niet aan de richtlijnen voor het cspe.

3. Onderzoeksresultaten

In dit hoofdstuk beschrijven wij de onderzoeksresultaten. In paragraaf 3.1 schetsen we een algemeen beeld van onze bevindingen. We geven daarbij onder meer een globaal beeld van de resultaten van de 3 hoofdonderdelen van het centraal schriftelijk en praktisch examen (cspe): Voorbereiding, Afname en Beoordeling. Waar mogelijk maken we een vergelijking met de bevindingen uit 2016. In de paragrafen daarna gaan we dieper in op elk van de drie hoofdonderdelen van het examen: paragraaf 3.2 gaat over Voorbereiding, paragraaf 3.3 over Afname en paragraaf 3.4 over Beoordeling van het cspe. In paragraaf 3.5 beschrijven wij de kwaliteitszorg rondom het cspe.

3.1 Algemeen beeld

In totaal hebben we 92 schoolbezoeken uitgevoerd. Op elke school zijn de 7 voorwaarden getoetst, zodat uiteindelijk een oordeel over de kwaliteit van het cspe op de betreffende school gegeven kon worden. Tijdens de schoolbezoeken hebben we observaties uitgevoerd, interviews afgenomen onder examinatoren, schoolleiders/examensecretarissen en besturen.

Op basis van onze beslisregels (zie hoofdstuk 2) hebben we de scholen ingedeeld in 3 categorieën: scholen die volledig voldoen, vrijwel volledig voldoen of niet voldoen aan de richtlijnen.

Tabel 1. Percentage scholen dat aan de richtlijnen voldoet in 2016 en 2019

	% 2016 (n=87)	% 2019 (n=92)*
De school voldoet niet aan de richtlijnen	15%	9%
De school voldoet vrijwel volledig aan de richtlijnen	6%	16%
De school voldoet volledig aan de richtlijnen	79%	75%
Totaal	100%	100%

* Er is geen sprake van een significant verschil

In 2019 nemen 9 op de 10 scholen een cspe af volgens (vrijwel) alle richtlijnen (91 procent). Van de 10 scholen (9 procent) voldoet er 1 niet aan de richtlijnen voor een zorgvuldig verloop van het cspe.

In 2019 zijn van de 3 onderzochte vakken de resultaten voor het vak Economie en Ondernemen het beste: bijna alle onderzochte scholen die dit profielvak afnemen, voldoen hierbij (vrijwel) volledig aan de richtlijnen voor een zorgvuldig cspe. Voor de scholen die het profielvak Zorg en Welzijn afnemen, voldoet ongeveer 9 op de 10 scholen (vrijwel) volledig aan de richtlijnen voor het cspe en voor het vak Groen geldt dit voor iets minder dan 9 op de 10 scholen.

Als we de resultaten van de 7 voorwaarden uit 2019 vergelijken met de resultaten uit 2016, concluderen we dat de kwaliteit van het verloop van het cspe min of meer op hetzelfde niveau is gebleven. Op het eerste gezicht is weliswaar sprake van een stijging van het aandeel scholen dat (vrijwel) volledig aan de richtlijnen voldoet (van 85 procent in 2016 naar 91 procent in 2019) en

van een daling van het aandeel scholen dat niet aan de richtlijnen voldoet (van 15 procent in 2016 naar 9 procent in 2019). Maar, de verschuivingen in percentages zijn gering en niet significant. De opmerking over significantie geldt voor alle 7 onderzochte voorwaarden. De verschillen tussen de situatie in 2016 en 2019 kunnen dus op toeval berusten.

We hebben in totaal 23 herstelopdrachten gegeven. Vaak waren procedures over geheimhouding en ondertekening niet op orde of ontbraken afspraken over de inzet van de tweede examiner. Besturen kregen de opdracht om binnen 3 maanden na vaststelling van het rapport de inspectie te informeren over de maatregelen die zij hadden genomen. Daar is in alle gevallen aan voldaan.

Binnen die 23 herstelopdrachten hebben we bij 6 scholen besloten dat het bijgewoone examenonderdeel opnieuw moest worden afgenomen en is het gemaakte examenwerk daartoe ongeldig verklaard. De redenen hiervoor betroffen de onderdelen Afname (voorwaarden 2.1 en 2.2) en Beoordeling van het cspe (voorwaarde 3.1). Het ging onder meer om de volgende situaties:

- een examiner gebruikte een losse geldlade en een rekenmachine met een printrol in plaats van de voorgeschreven kassa (2.1)
- een rollenspeler hield zich niet aan het script (2.1)
- enkele examinatoren gaven hulp aan de kandidaten (2.2)
- een examiner gebruikte niet het voorgeschreven beoordelingsschema (3.1)
- een rollenspeler (extern iemand) beoordeelde samen met de examiner de opdracht van de kandidaat. Rollenspeler was niet aangesteld als examiner (3.1 en 3.2).

Globaal beeld Voorbereiding, Afname, Beoordeling cspe

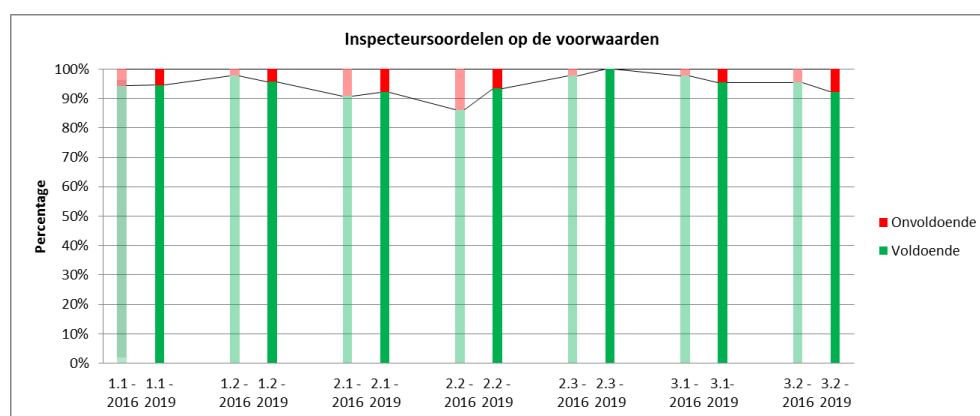
In onderstaande tabel staan de percentages scholen die voldoende scoren op de 7 voorwaarden. De kernvoorwaarden zijn dikgedrukt weergegeven.

Tabel 2 Percentage scholen dat voldoende scoort op de zeven voorwaarden in 2019 (n=92, bron: beoordelingsformulier)

		% voldoende
	Vorbereiding	
1.1	De school heeft procedures opgesteld voor de borging van een betrouwbaar examen.	95%
1.2	De school leeft de procedures na, zorgt dat het examen geheim blijft en dat kandidaten tijdig de benodigde en toegestane informatie krijgen voor de afname.	96%
	Afname	
2.1	De examiner laat de opdrachten uitvoeren zoals deze bedoeld zijn	92%
2.2	Kandidaten leggen het examen zelfstandig en zonder hulp af	93%
2.3	Examinatoren zien toe op de toegestane- en de richttijd van de opdrachten en handelen volgens de richtlijnen bij overschrijding.	100%
	Beoordeling	
3.1	Examinatoren beoordelen de kandidaten volgens de norm.	96%
3.2	De school wijst een eerste en tweede examiner aan die gelijke zeggenschap hebben en in onderling overleg de resultaten van de kandidaten beoordelen.	92%

Voor elk van de 7 voorwaarden geldt dat ruim 9 van de 10 scholen hiervoor een voldoende scoren. Van de 3 hoofdonderdelen (Voorbereiding, Afname en Beoordeling) is het onderdeel Afname het kwetsbaarst: op de 2 kernvoorwaarden die deel uitmaken van dit onderdeel, wordt relatief laag gescoord. Bij het onderdeel Beoordeling voldoen de scholen juist vaker aan de kernvoorwaarde 3.1 dan aan de andere voorwaarde (3.2). Bij het onderdeel Voorbereiding zien we dat aan beide voorwaarden (1.1 en 1.2) ruimschoots wordt voldaan (95 en respectievelijk 96 procent van de scholen).

In de figuur hieronder hebben we de oordelen op de 7 voorwaarden van 2019 naast die van 2016 gezet. De getallen op de horizontale as verwijzen naar de voorwaarden.

Figuur 1. Oordelen op de 7 voorwaarden in 2016 (n=87) en 2019 (n=92), uitgedrukt in percentages van de scholen die hier wel of niet voldoende op scoren (bron: beoordelingsformulier)

Hoewel de verschillen tussen 2016 en 2019 niet significant zijn, kunnen we wel stellen dat zowel in 2016 als in 2019 het onderdeel Afname het minst zorgvuldig verloopt. Dit is in beide jaren toe te schrijven aan de kernvoorwaarden 2.1 (de examinerator laat de opdrachten uitvoeren zoals deze bedoeld zijn) en 2.2 (kandidaten leggen het examen zelfstandig en zonder hulp af).

3.2 Voorbereiding

Voorwaarde 1.1 de school heeft procedures en regels opgesteld voor de borging van een betrouwbare afname van het examen

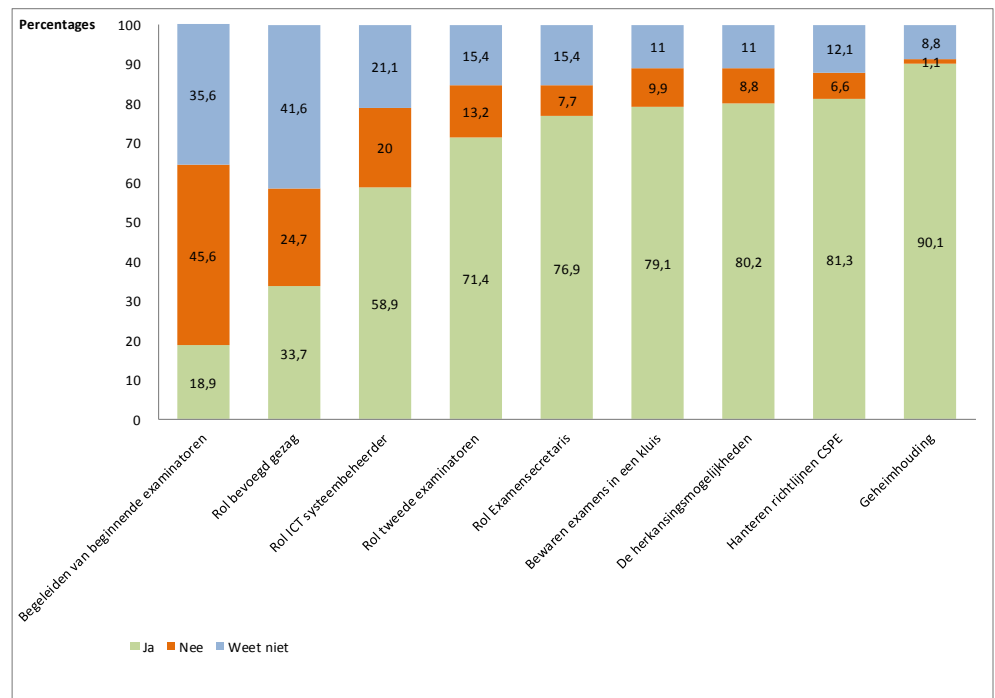
Vrijwel alle scholen (95 procent) hebben procedures en regels opgesteld voor de borging van een betrouwbare afname van het cspe (voorwaarde 1.1). De verantwoordelijkheden zijn over het algemeen helder vastgelegd (examenreglement, protocollen), er zijn regels opgesteld voor de afname van het cspe (zoals over geheimhouding, het aanstellen van een tweede examinerator, het hanteren van richtlijnen en normen en regels voor de herkansing) en er is een examensecretaris aangesteld. In een enkel geval troffen we aan dat niet werd voldaan aan voorwaarde 1.1. Zo had een school niet vastgelegd dat examens in een kluis worden bewaard.

Op het eerste gezicht lijkt de score op voorwaarde 1.1 een positieve bevinding. Maar als we dieper kijken, is er nog wel wat scherpere te winnen. In de eerste plaats zijn er grote verschillen in de reikwijdte van de afspraken die in de

examendocumenten zijn vastgelegd. Vervolgens blijken examinatoren niet altijd goed op de hoogte van de geldende afspraken. Tot slot blijkt dat afspraken met examinatoren over een goed verloop van het cspe niet altijd schriftelijk worden vastgelegd. Hieronder gaan we nader in op elk van deze drie punten.

Reikwijdte van de afspraken en bekendheid hiermee

Als we examinatoren vragen naar de inhoud van de examendocumenten, levert dat het volgende beeld op:

Figuur 2. Percentage van onderdelen die in het examenreglement en examenprotocollen staan beschreven (n=91) (bron: interview examinatoren).

Uit figuur 2 blijkt dat er grote verschillen zijn in de reikwijdte van de verschillende examenprotocollen en afspraken die scholen voor het cspe hanteren. Een grote meerderheid van de examinatoren geeft aan dat er over de geheimhouding en het hanteren van richtlijnen voor het cspe afspraken zijn gemaakt. Over sommige onderwerpen zijn veel minder afspraken gemaakt, zoals over de rol van de ICT-systeembeheerder, de rol van het bevoegd gezag en het begeleiden van beginnende examinatoren. Toch zijn ook dit belangrijke onderwerpen waarover zaken vastgelegd moeten worden met het oog op een betrouwbare afname van het cspe.

Ook al zijn er wel afspraken vastgelegd, dat betekent nog niet dat examinatoren ze ook kennen. Uit figuur 2 blijkt dat examinatoren niet altijd goed op de hoogte zijn van de inhoud van de examendocumenten. Dit betreft ook onderwerpen die rechtstreeks te maken hebben met hun taak en rol bij het cspe (geheimhouding, hanteren richtlijnen voor het cspe). Onbekendheid met richtlijnen voor het cspe maakt de borging van de kwaliteit van het cspe kwetsbaar.

Schriftelijke maar ook mondelinge afspraken met examinatoren

We hebben de examinatoren gevraagd of er mondelinge of schriftelijke afspraken met hen zijn gemaakt over een goed verloop van het cspe. Op deze vraag waren bij het onderzoek in 2019 meerdere antwoorden mogelijk. Bij het onderzoek in 2016, waar die vraag ook werd gesteld, was maar één antwoord mogelijk.

Tabel 3. Afspraken over een goed verloop van het examen (bron: interview examinatoren)

	Aantal 2016 (n=85)	Aantal 2019 (n=93)
Ja, mondelinge afspraken	24	13
Ja, schriftelijke afspraken, maar die hoef ik niet te ondertekenen	13	16
Ja, schriftelijke afspraken, die moet ik ondertekenen	46	76
Nee	2	1

Met deze iets andere vraagstelling in het achterhoofd, zien we dat er in 2019 minder mondelinge afspraken zijn gemaakt met examinatoren, waar schriftelijke afspraken die ondertekend moeten worden, veel vaker voorkomen. Toch blijft een verdere verbeterslag nodig. Het is belangrijk dat besturen ervoor zorgen dat er schriftelijke afspraken met examinatoren worden gemaakt. Dat schept duidelijkheid, wat belangrijk is voor de borging van een goed verloop van het examen. Ondertekening van de afspraken kan er extra aan bijdragen dat examinatoren goed geïnformeerd zijn.

Voorwaarde 1.2: de school leeft de procedures na, zorgt dat het examen geheim blijft en dat de kandidaten tijdig de benodigde en toegestane informatie krijgen voor de afname

Scholen leven over het algemeen goed de procedures na met betrekking tot geheimhouding van het examen en informatievoorziening voor leerlingen: 96 procent van de scholen scoort hierop een voldoende.

Zo tekenen examinatoren vrijwel altijd voor ontvangst en geheimhouding van het examen (bij 3 procent van de scholen gebeurt dit nog niet). Ook houden examinatoren zich vrijwel altijd strikt aan de regels voor de informatievoorziening aan de kandidaat voorafgaande aan het examen: ze geven van tevoren niet te veel informatie weg.

Aan de andere kant blijkt dat ze als vakdocent hun leerlingen niet altijd optimaal voorbereiden op het examen. Het CvTE heeft bijvoorbeeld een algemeen instructiefilmpje gemaakt over de opzet en het verloop van het cspe. Vakdocenten kunnen - het is niet verplicht - dit openbare filmpje het gehele jaar door gebruiken bij de voorbereiding van de leerlingen op het cspe-examen. Van de geïnterviewde examinatoren geven 9 van de 10 aan dat zij in hun rol als vakdocent in hun eigen lessen gebruik maken van dit voorlichtingsfilmpje, maar een tiende doet dit niet. Hiermee worden leerlingen mogelijk te kort gedaan.

3.3 Afname

Zoals eerder geconstateerd in paragraaf 3.1, is het onderdeel Afname het meest kwetsbare onderdeel van het cspe. Dit heeft te maken met de scores op de kernvoorwaarden 2.1 en 2.2.

Kernvoorwaarde 2.1 de examiner laat de opdrachten uitvoeren zoals deze bedoeld zijn

Bij 8 procent van de scholen is deze kernvoorwaarde als onvoldoende beoordeeld. We hebben gekeken of scholen het voorgeschreven materiaal gebruiken en hebben onderzocht of examinatoren afwijken van de opdrachten door onderdelen toe te voegen, weg te laten of aan te passen.

Het probleem betreft vooral het materiaalgebruik. In 2019 is bij 8 procent van de onderzochte scholen de indicator 'de kandidaten gebruiken uitsluitend materiaal, gereedschap en/of hulpmiddelen die zijn aangegeven in de toelichting voor de examiner' als onvoldoende beoordeeld. We zijn situaties tegengekomen waarin materiaal ontbrak. Een voorbeeld hiervan is dat er bij een kookopdracht in het kader van Zorg en Welzijn een 'afleider' ontbrak. Naast de pot volle mayonaise had ook een pot halfvolle mayonaise moeten staan. Kandidaten moesten de juiste keuze maken.

Soms was er ander materiaal aanwezig dat niet was voorgeschreven. Een voorbeeld hiervan is dat er bij een examen Economie en Ondernemen een losse geldlade en een rekenmachine met een printrol werden gebruikt in plaats van de voorgeschreven kassa. Een ander voorbeeld, ook bij een examen Economie en Ondernemen, is dat de school een presenteerblad had klaargelegd bij het examenmateriaal in plaats van een stuk karton dat de kandidaten op maat moesten maken om hierop drie artikelen te kunnen presenteren.

Op de vraag naar knelpunten bij het cspe geven examinatoren regelmatig aan dat het lastig is de benodigde materialen te verkrijgen (hoge kosten, niet op tijd leverbaar, veel materialen nodig, soms zijn producten voorgeschreven die moeilijk verkrijgbaar zijn in het seizoen waarin het examen valt, inkoop van materialen kost veel tijd). Bij dergelijke vragen en opmerkingen van de scholen wijzen wij examinatoren op de Examenlijn van het CvTE waar zo goed mogelijk wordt ingespeeld op ervaren knelpunten.

Sommige praktijkexamens bevatten rollenspelen waarvoor figuranten nodig zijn. Scholen geven aan dat de organisatie hiervan veel aandacht vraagt, maar we hebben op dit punt, op één geval na bij Zorg en Welzijn, geen tekortkomingen aangetroffen.

We hebben verder nog onderzocht of de examiner afwijkt van de opdrachten door onderdelen toe te voegen, weg te laten of aan te passen. Dit komt weinig voor (bij 4 procent van de scholen).

Kernvoorwaarde 2.2 kandidaten leggen het examen zelfstandig en zonder hulp af

In 2019 scoort 93 procent van de scholen een voldoende op deze kernvoorwaarde, 7 procent van de scholen wordt op deze kernvoorwaarde als onvoldoende beoordeeld. Het blijkt dat examinatoren te vaak aanwijzingen geven aan kandidaten of opmerkingen maken die een aanmoediging overstijgen. In 2019 was dit bij 9 procent van de onderzochte scholen het geval. Ook in 2016 gebeurde dit te vaak (14 procent). We zien dat examinatoren goedbedoelde maar niet toegestane adviezen geven, meer toelichting op de opdrachten geven dan is toegestaan of bepaalde gedeelten

uit opdrachten voorlezen. Hierover staat niets in de richtlijnen voor de afname van het CvTE. Wij hebben de regel gehanteerd, dat als er wordt voorgelezen zonder dat de kandidaat hiervoor vooraf toestemming heeft gekregen (bijvoorbeeld in verband met dyslexie), dat een school hiermee niet voldoet aan de richtlijnen.

Examinatoren geven als verklaring voor het bieden van hulp aan de kandidaten, dat deze veel moeite hebben met het goed lezen van de opdracht en hierdoor vastlopen terwijl ze het wel kunnen. Maar het taalniveau van de cspe-examens is gericht op de beroepspraktijk waarin de leerlingen later terechtkomen. De examenopdrachten zijn volgens het CvTE zoveel mogelijk gerelateerd aan contexten die voor de leerlingen realistisch en betekenisvol zijn.

Ondanks de inspanningen van het CvTE om de examens minder talig te maken blijft de taligheid van de examens voor deze doelgroep een groot probleem volgens de examinatoren. De recente bevindingen van het Pisa-rapport 2018 waarin wordt aangegeven dat de leesvaardigheid van 15-jarigen, ook van vmbo-basisleerlingen, is gedaald, lijken aan te geven dat dit probleem in de loop van de jaren groter is geworden. Examinatoren komen dan in de verleiding om leerlingen te helpen. Maar dit mag niet. De examinator moet zijn rol als examinator scheiden van die van vakdocent en de richtlijnen en voorschriften van het CvTE naleven.

Bij kernvoorwaarde 2.2 hebben we ook gekeken in hoeverre kandidaten elkaar helpen. Dit komt zowel in 2019 als in 2016 bijna niet voor. In 2019 was dit slechts het geval bij een van de onderzochte examens waarbij een kandidaat (onbewust) een medekandidaat hielp. Examinatoren geven aan dat ze hier streng op toezien.

Voorwaarde 2.3 examinatoren zien toe op de toegestane- en de richttijd van de opdrachten en handelen volgens de richtlijnen bij overschrijding

Aan voorwaarde 2.3 voldoen alle onderzochte scholen in 2019. We hebben 5 indicatoren bij deze voorwaarde onderzocht. Op vrijwel alle scholen zijn ook deze onderliggende indicatoren op orde. Enige is dat in 2019 bij 3 procent van de onderzochte scholen de examinator zich niet verantwoordt in een procesverbaal over de afwijking van de richttijd.

3.4 Beoordeling

Kernvoorwaarde 3.1 examinatoren beoordelen de kandidaten volgens de norm

Op 96 procent van de in 2019 onderzochte scholen is deze kernvoorwaarde als voldoende beoordeeld. Ook in 2016 werd vaak voldaan aan deze kernvoorwaarde (98 procent).

Op de vraag of de correctievoorschriften voldoende duidelijk zijn, antwoordt een derde van de examinatoren dat dit niet het geval is. Het meestgenoemde argument hierbij is dat sommige correctievoorschriften op meerdere manieren te interpreteren zijn. Het gaat hierbij vooral om onduidelijke begrippen. Zo vraagt een examinator bij het correctievoorschrift 'loopt niet te veel om ingrediënten te halen' zich af hoeveel keer een kandidaat mag lopen. Ook vragen sommige examinatoren zich af wat wordt bedoeld met de begrippen 'efficiënt', en 'handig'. Sommige examinatoren geven aan dat het opnemen van concrete voorbeelden in de correctievoorschriften zou kunnen bijdragen aan meer duidelijkheid en eenzelfde interpretatie. Naast begrippen

die op meerdere manieren te interpreteren zijn, geven examinatoren aan dat bij samengestelde vragen niet altijd duidelijk is, waarop het oordeel gebaseerd moet zijn. Tot slot geven sommige examinatoren aan dat eenzelfde fout soms meerdere keren volgens het correctievoorschrift wordt geteld en dat leerlingen hierbij benadeeld worden.

Docenten kunnen dit type bevindingen overigens doorgeven aan het CvTE, zodat de examenmakers die zelf ook docent zijn, deze feedback kunnen wegen en hiermee hun voordeel kunnen doen bij het maken van toekomstige examens.

Voorwaarde 3.2 de school wijst een eerste en tweede examiner aan die gelijke zeggenschap hebben en in onderling overleg de resultaten van de kandidaten beoordelen.

In 2019 voldoet 92 procent van de scholen aan de voorwaarde die gaat over de inzet en rol van de tweede examiner. Het is weliswaar geen kernvoorwaarde zoals 3.1 maar toch een belangrijke voorwaarde in het kader van een goede borging van de kwaliteit van het examen. Zeker gezien de hiervoor vermelde bevinding dat een derde van de examinatoren aangeeft dat de correctievoorschriften niet altijd duidelijk zijn. Onderling overleg tussen de eerste en tweede examiner is dan extra van belang.

Tabel 4: Gelijke zeggenschap en onderling overleg eerste en tweede examiner in 2016 en 2019 (bron: beoordelingsformulier)

Onderdeel Beoordeling	Voldoende	
	2016 (n=87)	2019 (n=90)
Voorwaarde 3.2 De school wijst een eerste en tweede examiner aan die gelijke zeggenschap hebben en in onderling overleg de resultaten van de kandidaten beoordelen	95%	92%
<i>Indicator:</i> Er is zowel een eerste als een tweede examiner aangewezen	98%	97%
<i>Indicator:</i> De eerste en tweede examiner beoordelen de kandidaten en stellen in onderling overleg het examenresultaat vast	94%	91% (n=89)
<i>Indicator:</i> De tweede examiner heeft een gelijke zeggenschap bij de beoordeling	95%	94% (n=88)

Vrijwel alle onderzochte scholen hebben een tweede examiner aangewezen. Slechts bij 3 procent van de scholen was dit niet het geval, terwijl dit wel verplicht is. Ook in 2016 voldeden vrijwel alle onderzochte scholen hieraan. Examinatoren geven aan dat de tweede examiner meestal een vakdocent is. Het komt ook regelmatig voor dat een tweede examiner een docent is in een ander vak of een klassen- of onderwijsassistent. In een enkel geval is het een stagiair, een oud-docent, een leidinggevende of een docent van een andere school. In die gevallen waarin de tweede examiner geen vakdocent is, is het extra van belang dat de tweede examiner goed wordt geïnformeerd over het examen en zijn rol daarbij.

Ook al is in de regel een tweede examiner aanwezig, toch is op 9 procent van de scholen geen sprake van een situatie waarbij eerste en tweede examiner samen de kandidaten beoordelen en in onderling overleg het examenresultaat vaststellen. Op 6 procent van de scholen hebben we vastgesteld dat de tweede examiner geen gelijke zeggenschap heeft bij de beoordeling.

Een voorbeeld hiervan is een examensituatie bij een school waarbij er wel twee examinatoren aanwezig waren, maar van wie er maar één de beoordeling deed. Er was dus geen sprake van onderling overleg. Een ander voorbeeld betreft een situatie waarbij één examiner aanwezig was bij de praktijkopdracht en de tweede examiner in een andere ruimte aanwezig was waar de kandidaten ICT-opdrachten maakten. Daarna was er geen onderling overleg over de beoordeling van het gemaakte werk.

Meerdere verklaringen spelen een rol bij de uiteenlopende inzet en rol van de tweede examiner.

In de eerste plaats is de landelijke regelgeving op dit punt niet geheel duidelijk. Wij vinden het advies van het CvTE dat in ieder geval bij de praktijkopdrachten (de handelingsdelen) twee examinatoren aanwezig zijn (vierogenprincipe), belangrijk voor een gezamenlijke beoordeling met gelijke zeggenschap door de eerste en tweede examiner.

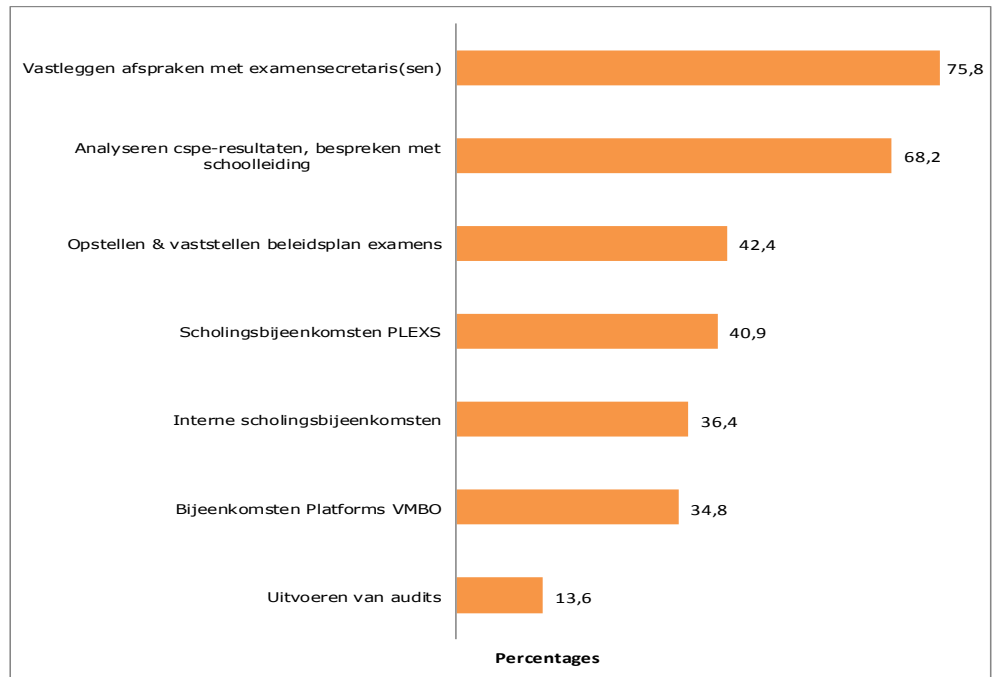
In de tweede plaats leggen besturen en scholen zelf niet altijd schriftelijk vast wat er van een tweede examiner wordt verwacht: een kwart van de besturen geeft aan dat er geen protocol is opgesteld met afspraken over de inzet van de tweede examiner. Dit schept onduidelijkheid over onder meer de aanwezigheid van een tweede examiner bij het praktijkgedeelte van het examen.

Verder is een aandachtspunt dat de organisatie van het cspe complex is, aldus examinatoren en examensecretarissen: het inzetten van vakdocenten als tweede examiner kan leiden tot lesuitval in niet-examenklassen.

Sommige examensecretarissen geven aan zich onder druk gezet te voelen door de schoolleiding om de cspe's zodanig te organiseren dat er zo min mogelijk lesuitval optreedt. Dit kan leiden tot het niet inzetten van een tweede examiner bij de praktijkopdrachten.

3.5 Kwaliteitszorg cspe

Besturen zijn eindverantwoordelijk voor de kwaliteit van het onderwijs en de kwaliteitszorg in de scholen. Ze zijn dus ook eindverantwoordelijk voor de kwaliteit van het verloop van het cspe. We onderzoeken daarom in hoeverre het cspe onderdeel is van het stelsel van kwaliteitszorg bij besturen en scholen. Onze bevindingen zijn gebaseerd op interviews met besturen, examinatoren en examensecretarissen/schoolleiding.

Figuur 3. Hoe sturen besturen op kwaliteitsborging cspe?

(meerdere antwoorden mogelijk (n=66)) (bron: interviewformulier bevoegd gezag)

Besturen sturen vooral aan de voorkant (maatregelen, procedures), weinig op het feitelijke proces. Het toezien op de naleving en de evaluatie van het proces is vooral aan de examensecretarissen en schoolleiding. Evaluaties richten zich vooral op de onderwijsresultaten.

Besturen sturen het meeste op maatregelen aan de voorkant, zoals het maken van afspraken met de school over het examenreglement en –procedures. Ruim vier op de tien besturen heeft een beleidsplan voor het cspe gemaakt. Ook hebben besturen scholingsbijeenkomsten voor examinatoren, vakgroepen en examensecretarissen gestimuleerd en gefaciliteerd. Er is een breed landelijk scholingsaanbod van Cito, CvTE en de platforms VMBO waarvan veel gebruik wordt gemaakt.

Uit de interviews blijkt dat er grote verschillen zijn in de mate waarin examinatoren en examensecretarissen zich scholen. Ruim een kwart van de examinatoren geeft aan dat ze geen scholing hebben gevolgd om beter te kunnen examineren. De examinatoren die wel scholing hebben gevolgd, gaan vaker naar landelijke scholingen (44 procent) dan naar interne scholingen (ruim een derde van de examinatoren). Interne scholingen kunnen verschillende vormen aannemen, zoals het meelopen met ervaren examinatoren en het volgen van een (in-company) assessorentraining. Dit laatste komt met name voor bij voortgezet onderwijs – en mbo-besturen. Van de examensecretarissen die we hebben gesproken, heeft ruim de helft in het betreffende schooljaar een scholingsbijeenkomst van het PLEXS bijgewoond. De meeste examensecretarissen gingen naar één scholingsbijeenkomst. Vier examensecretarissen bezochten alle vier bijeenkomsten. Iets minder dan de helft van de examensecretarissen heeft geen scholingsbijeenkomst van het PLEXS bijgewoond.

Besturen sturen ook in de vorm van evaluaties. Zij richten zich vooral op evaluaties naar de onderwijsresultaten van het cspe. Systematische evaluaties van het gehele cspe-proces in de vorm van audits komen weinig voor.

Examinatoren geven aan dat in de praktijk vooral examensecretarissen toezien op de naleving van afspraken. Enerzijds is dit logisch omdat de examensecretarissen een belangrijke sleutelpositie bekleden bij de organisatie van het cspe en hierin een grote verantwoordelijkheid hebben. Voor de objectiviteit van de check op naleving van de afspraken zou het goed zijn als ook anderen die meer op afstand staan hierbij een rol spelen. Dit geldt des te meer als we bekijken hoe de examensecretarissen soms te werk gaan bij het naleven van de afspraken over het cspe. Sommige examensecretarissen geven slechts een smalle invulling aan deze taak door te functioneren als vraagbaak bij problemen. Ook checken ze soms alleen de organisatie en de logistiek (planning, rooster, beschikbaarheid materialen). Vaker bestaat het naleven uit het voeren van gesprekken met de examinatoren of de vaksectie, een enkele keer met leerlingen. Examensecretarissen zijn regelmatig aanwezig tijdens de cspe's. Het uitvoeren van systematische bijwoningen en het opstellen van een evaluatieverslag van het cspe komen niet vaak voor. Examinatoren geven aan dat ook de schoolleiding vaak een rol speelt bij de naleving van afspraken met betrekking tot het cspe. De manier waarop ze dat doen verschilt sterk, net als bij examensecretarissen.

Volgens examinatoren spelen bevoegde gezagen nauwelijks een rol bij de naleving van de afspraken over het cspe. Besturen hebben veel gemandateerd aan de schoolleiding en examensecretarissen en werken op basis van vertrouwen.

Tijdens ons onderzoek hebben we ook enkele goede voorbeelden gezien van besturen die veel aandacht besteden aan de kwaliteitsborging van examens in het algemeen maar ook specifiek wat betreft de kwaliteit van het cspe. Maatregelen van besturen voor de kwaliteitsborging van examens in het algemeen betreffen onder meer het benoemen van een contactpersoon bij het bevoegd gezag die specifiek examens in de portefeuille heeft, bewaking van de processen door een kwaliteitszorgmedewerker en organisatie van overleg tussen examensecretarissen van alle scholen van het betreffende bestuur. Maatregelen specifiek gericht op de kwaliteitsborging van het cspe betreffen onder meer het (laten) opstellen van aparte cspe-protocollen en de organisatie van een startbijeenkomst voor alle examinatoren waarbij de richtlijnen en voorschriften van het CvTE en de instructie voor de examinator met elkaar worden doorgenomen. Ook zijn er scholen waar examinatoren ter voorbereiding de examens van tevoren zelf maken. Daardoor komen de examinatoren niet voor verrassingen te staan. Tot slot hebben we geconstateerd dat sommige besturen een totale verantwoording van het verloop van het cspe door de centrale examencommissie laten maken of alle vestigingen de opdracht geven een zelfevaluatie te maken en op deze manier verantwoording af te leggen aan het bestuur.

Dit soort goede voorbeelden troffen we vooral aan bij de gecombineerde voortgezet onderwijs- en mbo-instellingen. Een verklaring hiervoor kan zijn dat zij al enige jaren bezig zijn de kwaliteit van hun examinering te verbeteren en dat daar vanuit het bestuur op wordt gestuurd. De grotere voortgezet onderwijs- en mbo-instellingen hebben een centrale examencommissie die toezicht houdt op alle wet- en regelgeving, procedures en (interne) afspraken rondom de examens, inclusief het cspe.

4 Conclusies

Dit onderzoek geeft antwoord op de hoofdvraag:

Hoe is het gesteld met de kwaliteit van het verloop van het cspe in 2019 bij scholen in het voortgezet onderwijs?

Het thema-onderzoek heeft geleid tot een landelijk beeld van de kwaliteit van het verloop van het centraal schriftelijk en praktisch examen (cspe). We zetten de resultaten waar mogelijk af tegen de resultaten uit een vergelijkbaar onderzoek in 2016.

Net als in 2016 hebben we ook in 2019 naar 3 onderdelen van het cspe gekeken. Hoe is het gesteld met de Voorbereiding, Afname en Beoordeling van het cspe. In aanvulling hierop hebben we in 2019 de besturen apart bevraagd naar de invulling van de (bestuurlijke) kwaliteitszorg op het verloop van het cspe.

Beeld in 2019 vergelijkbaar met beeld in 2016, verdere kwaliteitsslag nodig
Dit onderzoek laat zien dat een ruime meerderheid van de onderzochte scholen (9 op de 10) een cspe afneemt volgens (vrijwel) alle regels en richtlijnen. In 2016 voldeed 15 procent van de scholen niet aan de regels en richtlijnen voor het cspe. Maar de verschuivingen in percentages voor de onderzochte scholen zijn niet significant. Vandaar dat we concluderen dat het beeld in 2019 min of meer vergelijkbaar is als het beeld in 2016.

Aan de ene kant kunnen we constateren dat de grote onderwijsvernieuwing waarbij nieuwe profielen zijn ingevoerd in het vmbo, hetgeen veel aandacht en energie van de besturen en scholen heeft gevraagd, niet ten koste is gegaan van de kwaliteit van het cspe.

Aan de andere kant moeten we constateren dat de kwaliteit van het verloop van het cspe ook in 2019 nog steeds verbetering behoeft. Het cspe is een landelijk examen en de kwaliteit daarvan dient op orde te zijn. Van de onderzochte scholen voldoet 1 op de 10 niet aan de regels en richtlijnen. Er zijn 23 herstelopdrachten gegeven en op 6 scholen is besloten dat examens opnieuw moesten worden afgenomen en is het gemaakte examenwerk daartoe ongeldig verklaard.

Een verdere kwaliteitsslag is nodig, zeker gezien het feit dat het een herhalingsonderzoek betreft. We hadden bovendien gehoopt en verwacht dat naar aanleiding van een groot examenincident in de zomer van 2018 de borging van de kwaliteit van het cspe hoger op de agenda van besturen en scholen stond en tot een significante verbetering had geleid in vergelijking met 2016. De verbeteringen gaan echter nog niet op alle scholen snel genoeg.

Voorbereiding cspe: voldoende procedures en regels, maar kwaliteit en bekendheid moeten beter

Een zeer ruime meerderheid van de scholen heeft procedures en regels opgesteld voor de bewaking van de kwaliteit van het verloop van het cspe. Dat was ook in 2016 het geval. Op het eerste gezicht is dit een positieve bevinding. Maar als we dieper kijken, is er nog wel wat scherpte te winnen. In de eerste plaats zijn er grote verschillen in de reikwijdte van de afspraken die in de examendocumenten zijn vastgelegd. Daarbij blijken examinatoren niet altijd goed op de hoogte van de geldende afspraken, ook wat betreft afspraken die hun rol en inzet betreffen. Tot slot zijn er nog steeds scholen waar alleen mondelinge afspraken worden gemaakt met examinatoren.

Afname cspe: meest kwetsbare onderdeel vanwege te vaak afwijkend materiaalgebruik en hulp examinerator

Het onderdeel Afname is het kwetsbaarste onderdeel van het cspe. In de eerste plaats is het gebruikte materiaal te vaak (8 procent van de scholen) niet conform de richtlijnen. Examineratoren geven als knelpunt aan dat sommige voorgeschreven materialen lastig te verkrijgen zijn en veel geld kosten. In de tweede plaats bieden examineratoren nog te vaak hulp bij de afname van het examen. Examineratoren geven hiervoor als verklaring dat de kandidaten veel moeite hebben met het goed lezen van de opdracht. Daarbij constateren we dat in de instructie voor de examinerator niet duidelijk is of examineratoren wel of niet de opdracht mogen voorlezen. Examineratoren houden zich wel goed aan de richtlijnen voor het examen.

Beoordeling cspe: beoordeling volgens norm, maar inzet en rol tweede examinerator te vaak niet volgens richtlijnen

De Beoordeling van het cspe geeft een wisselend beeld. Vrijwel alle examineratoren beoordelen de kandidaten volgens de norm. Dit is een positieve bevinding. Bij de correctievoorschriften is nog winst te behalen: een derde van de examineratoren geeft aan dat sommige correctievoorschriften niet duidelijk zijn.

De inzet en rol van de tweede examinerator is net als in 2016 een knelpunt. Bij bijna een op de tien scholen hebben we geconstateerd dat de eerste en tweede examinerator niet in onderling overleg en met gelijke zeggenschap het werk van de kandidaat hebben beoordeeld. Ook hebben we geconstateerd dat de tweede examinerator niet altijd bij de afname van de praktijkonderdelen van het examen aanwezig is. Uit interviews met de scholen blijkt dat de landelijke regelgeving over de rol en inzet van de tweede examinerator op dit gebied niet duidelijk is. Besturen en scholen worstelen hiermee en gaan dan ook verschillend om met de rol en inzet van de tweede examinerator. Daarbij komt dat ze ook zelf niet altijd schriftelijk vastleggen wat van een tweede examinerator wordt verwacht. Dat is wel belangrijk, zeker gezien het feit dat tweede examineratoren niet altijd vakdocenten zijn, maar vaak ook docenten van een ander vak of onderwijsassistenten.

Kwaliteitszorg over verloop cspe moet beter, besturen staan te veel op afstand

Het bestuur is eindverantwoordelijk voor het cspe en dient de kwaliteitszorg zodanig in te richten dat het cspe zorgvuldig wordt afgenomen.

De meeste besturen sturen vooral op maatregelen aan de voorkant, zoals het maken van afspraken en de organisatie en facilitering van scholingen. Veel besturen evalueren ook, maar het gaat vooral om evaluaties van de onderwijsresultaten van het cspe. Het (laten) afnemen van audits waarbij op een systematische manier naar het proces van het cspe wordt gekeken, komt weinig voor. In de praktijk spelen examensecretarissen en in mindere mate ook de schoolleiding een rol bij de naleving van de afspraken met betrekking tot het cspe. Zij gaan hierbij op uiteenlopende wijzen te werk. Besturen staan meestal op afstand en hebben zaken rondom examinering vaak geheel gemandateerd aan de schoolleiding en de examensecretaris. Goede voorbeelden van bestuurlijke kwaliteitszorg wat betreft de borging van het cspe zagen we vooral bij de grotere (gecombineerde) voortgezet onderwijs- en mbo-besturen.

5. Aanbevelingen

Het centraal schriftelijk en praktisch examen (cspe) is een landelijk examen. De kwaliteit daarvan moet op orde te zijn. De resultaten van dit onderzoek laten zien dat een verdere kwaliteitsslag nodig is. We komen daarom tot een aantal aanbevelingen om de borging van de kwaliteit van het verloop van het cspe te versterken. Deze aanbevelingen richten zich op versterking van de kwaliteitszorg, verduidelijking van de landelijke regelgeving en richtlijnen, intensivering van taalbeleid op de scholen en continuering van deskundigheidsbevordering door relevante landelijke organisaties.

Versterking kwaliteitszorg rondom cspe

Een groot deel van de besturen staat nog steeds op afstand en heeft in beperkte mate zicht en grip op de kwaliteit van het cspe van hun scholen. Men vertrouwt erop dat de examensecretarissen en examinatoren hun werk doen, maar de praktijk laat zien dat een dergelijke invulling van de bestuurlijke kwaliteitszorg te vaak tot een onvoldoende cspe kan leiden. Besturen zijn door artikel 23a Wvo integraal verantwoordelijk voor een cyclische en integrale aansturing, ook voor de borging van de kwaliteit van het cspe.

Met onderstaande aanbevelingen voor schoolbesturen en schoolleidingen streven we erna om een verdieping te geven aan onze eerdere aanbevelingen uit 2016 ter versterking van de kwaliteitszorg:

- Leg over het cspe expliciet vast hoe het bestuur invulling geeft aan de bestuurlijke kwaliteitszorg (verantwoordelijkheidsverdeling en activiteiten) en geef daarbij aan welke checks en balances onderdeel uitmaken van het systeem van kwaliteitszorg.
- Zorg als onderdeel van het stelsel van kwaliteitszorg voor een systematische evaluatie van het verloop van het cspe waarbij ook aandacht wordt besteed aan de processen.
- Waarborg dat de evaluatie wordt uitgevoerd door anderen dan degenen die betrokken zijn bij het cspe (scheiding van rollen en taken)
- Faciliteer de examensecretaris zodanig dat hij zijn rol kan uitvoeren.
- Faciliteer de tweede examiner. Leg in de procedures vast dat bij de handelingsdelen van de praktijkexamens een tweede examiner aanwezig is (vierogenprincipe) en leg vast wat de taak is van de tweede examiner.
- Zorg voor een brede deskundigheidsbevordering van alle betrokkenen (niet alleen de examensecretarissen maar ook de examinatoren) zodat iedereen weet wat er van hem wordt verwacht. Besteed daarbij ook aandacht aan nieuwe examinatoren.
- Stel goede cspe-protocollen op (maak gebruik van de protocollen van de VO-raad) en organiseer bijvoorbeeld een startbijeenkomst om alle richtlijnen en procedures door te nemen. Laat iedere examiner tekenen voor geheimhouding van de examens. Maak duidelijk dat de examiner ertoe doet. Het examen valt en staat met de examiner die het afneemt. Maak duidelijk dat de richtlijnen van het CvTE nageleefd moeten worden.

Aanscherping van de landelijke regelgeving voor de inzet en rol van de (tweede) examiner

Het Eindexamenbesluit VO artikel 41a, lid 2 moet aangescherpt en verduidelijkt worden.

In dit onderzoek van 2019 hebben we, net als in het onderzoek van 2016, gezien dat zowel bij de Afname als de Beoordeling van het cspe de rol van de eerste en tweede examiner niet altijd naar behoren wordt ingevuld. Deze situatie is niet alleen aan de scholen te wijten. Op dit moment is de regelgeving voor de inzet en rol van de (tweede) examiner onduidelijk. Dat moet scherper. Daarbij vinden wij in ieder geval belangrijk dat wordt geregeld dat de tweede examiner aanwezig is bij de afname van de praktijkonderdelen van het examen. Ook vinden we dat moet worden verduidelijkt dat beide examinatoren vervolgens in onderling overleg en met gelijke zeggenschap het werk van de kandidaten beoordelen.

Aanscherping van de instructie voor de examiner

Het CvTE dient in de instructie voor de examiner expliciet een richtlijn op te nemen over het voorlezen van de opdrachten door de examiner. Op dit moment is hierover niets opgenomen. Dit leidt tot onduidelijkheid bij de scholen en kan leiden tot ongelijke condities waaronder het examen wordt afgenomen.

Meer aandacht voor taalbeleid bij de scholen

Scholen dienen meer aandacht te geven aan taalbeleid. Niet alleen binnen het vak Nederlands, maar juist ook bij de beroepsgerichte vakken (taalgericht vakonderwijs). Gerichte aandacht voor taalbeleid gedurende de gehele opleiding zorgt ervoor dat leerlingen beter voorbereid zijn op het examen en minder vastlopen vanwege taalproblemen.

Continuering van deskundigheidsbevordering door landelijke organisaties voor cspe

Het is van belang dat het Cito, het CvTE, de platforms VMBO en het Landelijk Platform van examensecretarissen (PLEXS) doorgaan met hun scholingen en bijeenkomsten en zo mogelijk ook regionale scholingen organiseren. Dit zal wellicht tot een nog groter bereik bij examinatoren en examensecretarissen leiden. Verder bevelen we aan dat de VO-raad (nog) explicieter aandacht besteedt aan de cspe-examens, de borging daarvan en de verantwoordelijkheden van besturen en schoolleiders hierbij.

Bijlage 1 Juridische basis cspe

Het Eindexamenbesluit VO schrijft voor waaraan het bevoegd gezag moet voldoen bij het examineren van het cspe. Het College voor Toetsen en Examens (CvTE) geeft (op basis van het Eindexamenbesluit VO) praktische richtlijnen voor het cspe. Deze richtlijnen staan in de 'instructie voor de examinerator', een document dat scholen ontvangen bij de examenopgaven. Deze regels en richtlijnen vormen bij elkaar het juridisch kader voor de voorbereiding, afname en beoordeling bij examens.

Om antwoord te geven op de hoofdvraag hebben we drie onderdelen van het examen onderzocht:

- de voorbereiding van het examen;
- de afname van het examen;
- de beoordeling van het examen.

Op grond van de regels uit het Eindexamenbesluit VO (EB) hebben we deelvragen geformuleerd. We volgen hierbij dezelfde werkwijze als in 2016.

Juridische basis deelvragen

1a	In hoeverre vindt de <i>voorbereiding</i> en <i>geheimhouding</i> door de school plaats volgens de wettelijke voorschriften en de instructies van het CvTE voor de examinerator?
EB	Hier handhaven we op basis van de algemene regels van het Eindexamenbesluit VO (hierna: EB). Het gaat dan om geheimhouding van het examen vooraf (artikel 40, tweede lid, EB) en geen mededelingen doen tijdens het examen (artikel 40, derde lid, EB).
1b	In hoeverre wordt het cspe <i>afgenomen</i> volgens de wettelijke voorschriften en de instructies van het CvTE voor de examinerator?
EB	Artikel 40, derde tot en met vijfde lid, EB, bepalen het volgende: 3. Tijdens een toets van het centraal examen worden aan de kandidaten geen mededelingen van welke aard ook, aangaande de opgaven gedaan, uitgezonderd mededelingen van het College voor toetsen en examens. 4. De directeur draagt er zorg voor dat het nodige toezicht bij het centraal examen wordt uitgeoefend. 5. Zij die toezicht hebben gehouden, maken een proces-verbaal op. Zij leveren dit in bij de directeur samen met het gemaakte examenwerk. Artikel 41a, eerste lid, EB, bepaalt het volgende: De directeur draagt er zorg voor dat bij het maken van het cspe van een eindexamen vmbo, een examinerator in het desbetreffende vak of programma aanwezig is. De examinerator beoordeelt de prestaties tijdens het maken van de opgaven en legt zijn bevindingen van de verrichtingen van de kandidaat schriftelijk vast, volgens daartoe door het College voor toetsen en examens gegeven richtlijnen. (...)

1c	In hoeverre <i>beoordelen</i> examinatoren de kandidaten conform wettelijke voorschriften en de instructies?
EB	<p>Artikel 41a, eerste en tweede lid, EB bepalen het volgende over het beoordelen:</p> <p>1.(...) De examinerator beoordeelt de prestaties tijdens het maken van de opgaven en legt zijn bevindingen van de verrichtingen van de kandidaat schriftelijk vast, volgens daartoe door het College voor toetsen en examens gegeven richtlijnen. De examinerator beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past daarbij toe de beoordelingsnormen, bedoeld in artikel 2, tweede lid, onderdeel d, van de Wet College voor toetsen en examens. De examinerator drukt zijn beoordeling uit in de score, bedoeld in artikel 2, tweede lid, onderdeel d, van de Wet College voor toetsen en examens. De examinerator zendt de score en voor zover mogelijk het beoordeelde werk aan de directeur.</p> <p>2. Voor het cspe vmbo vindt de beoordeling tevens plaats door een tweede examinerator. De tweede examinerator kan een deskundige als bedoeld in artikel 29, tweede lid, van de wet of een andere examinerator van de school zijn. De tweede examinerator beoordeelt het resultaat van de opgaven, alsmede de verrichtingen van de kandidaat zoals blijkend uit de in het eerste lid bedoelde schriftelijke vastlegging daarvan. De directeur overhandigt de tweede examinerator daartoe een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal, alsmede de regels voor het bepalen van de score, bedoeld in het eerste lid. Artikel 41, vierde lid, is van overeenkomstige toepassing.</p>

1d	In hoeverre voldoet de school aan de regels uit het EB voor de herkansing?
EB	<p>Artikel 51 van het EB schrijft het volgende voor over herkansingen:</p> <p>1. De kandidaat heeft het recht om voor één vak van het eindexamen waarin hij al centraal examen heeft afgelegd, in het tweede of, indien artikel 45, eerste lid, van toepassing is, derde tijdvak, opnieuw deel te nemen aan het centraal examen of aan het cspe. Bij het eindexamen van de basis- of kaderberoepsgerichte leerweg heeft de kandidaat het recht, bedoeld in de eerste volzin, ook voor het cspe dat door het bevoegd gezag aansluitend aan het eerste tijdvak of in het tweede tijdvak wordt afgenomen. De herkansing van het cspe bestaat uit het opnieuw afleggen van deze toets of van één of meer onderdelen daarvan. De kandidaat heeft het recht, bedoeld in de eerste volzin, alleen indien op grond van artikel 49, vierde lid, of artikel 50, vijfde lid, de eindcijfers zijn bekendgemaakt.</p> <p>2. De kandidaat stelt de directeur voor een door deze laatste te bepalen dag en tijdstip schriftelijk in kennis van gebruikmaking van het in het eerste lid bedoelde recht.</p> <p>3. Het hoogste van de cijfers behaald bij de herkansing en bij het eerder afgelegde centraal examen geldt als definitief cijfer voor het centraal examen.(...)</p> <p>5. Na afloop van een herkansing in het voorlaatste of direct daaraan voorafgaande leerjaar wordt het eindcijfer schriftelijk aan de</p>

	<p>kandidaat bekendgemaakt.</p> <p>6 Het eerste tot en met vierde lid zijn van overeenkomstige toepassing op de vakken waarin in een examenjaar deeleindexamen is afgelegd. De kandidaat die in een examenjaar zowel eindexamen als een of meer deeleindexamens aflegt, oefent het in het eerste lid bedoelde recht per examenjaar ten hoogste eenmaal uit.</p>
--	---

Kwaliteitszorg handhavingsdeelvragen

1e	In hoeverre <i>borgt en bewaakt</i> het bevoegd gezag de kwaliteit van de afname van het cspe?
EB	<p>Artikel 40, derde tot en met vijfde lid, EB, regelt het volgende:</p> <p>3. <i>Tijdens een toets van het centraal examen worden aan de kandidaten geen mededelingen van welke aard ook, aangaande de opgaven gedaan, uitgezonderd mededelingen van het College voor toetsen en examens.</i></p> <p>4. De directeur draagt er zorg voor dat het nodige toezicht bij het centraal examen wordt uitgeoefend.</p> <p>5. Zij die toezicht hebben gehouden, maken een proces-verbaal op. Zij leveren dit in bij de directeur samen met het gemaakte examenwerk.</p> <p>Artikel 41a, eerste lid, EB, regelt het volgende:</p> <p>1. De directeur draagt er zorg voor dat bij het maken van het cspe van een eindexamen vmbo, een examinator in het desbetreffende vak of programma aanwezig is. De examinator beoordeelt de prestaties tijdens het maken van de opgaven en legt zijn bevindingen van de verrichtingen van de kandidaat schriftelijk vast, volgens daartoe door het College voor toetsen en examens gegeven richtlijnen. (...)</p>

1f	In hoeverre zorgt de directie voor geheimhouding voor en tijdens de afname van het cspe?
EB	<p>Artikel 40, tweede en derde lid, van het Eindexamenbesluit VO schrijven het volgende voor:</p> <p>2. <i>De directeur zorgt ervoor, dat de opgaven voor het centraal examen geheim blijven tot de aanvang van de toets waarbij deze opgaven aan de kandidaten worden voorgelegd. Het College voor toetsen en examens kan opgaven aanwijzen waarop de eerste volzin niet van toepassing is.</i></p> <p>3. <i>Tijdens een toets van het centraal examen worden aan de kandidaten geen mededelingen van welke aard ook, aangaande de opgaven gedaan, uitgezonderd mededelingen van het College voor toetsen en examens.</i></p>

1g	Hoe borgt en bewaakt het bevoegd gezag de gelijke zeggenschap van de tweede examinator en hoe verloopt dat in de praktijk?
----	--

EB	<p>In artikel 41a, tweede lid, van het EB, staat het volgende over de tweede examinerator:</p> <p>Voor het cspe vmbo vindt de beoordeling tevens plaats door een tweede examinerator. De tweede examinerator kan een deskundige als bedoeld in artikel 29, tweede lid, van de wet of een andere examinerator van de school zijn. De tweede examinerator beoordeelt het resultaat van de opgaven, alsmede de verrichtingen van de kandidaat zoals blijkend uit de in het eerste lid bedoelde schriftelijke vastlegging daarvan. De directeur overhandigt de tweede examinerator daartoe een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal, alsmede de regels voor het bepalen van de score, bedoeld in het eerste lid. Artikel 41, vierde lid, is van overeenkomstige toepassing.</p>
----	--

Bijlage 2 Nadere informatie over de onderzoeksofzet

Onderzoekperiode en onderzoeksgroep

Het cspe werd afgenomen in de periode van 1 april tot 5 juli 2019. De uitvoerende onderzoeksgroep bestond uit 17 personen: een mix van inspecteurs en analisten en twee tte-ers: tijdelijk toegevoegde experts. Deze tte-ers werken op hun eigen school al jaren als examensecretaris. De tte-ers voerden steeds samen met een analist of inspecteur van de inspectie de onderzoeken uit.

Observaties

Om scholen te beoordelen heeft de inspectie delen van het examen geobserveerd. Terwijl kandidaten het examen aflegden, beoordeelde de inspectie of de school de richtlijnen en regels van het examen naleefde. Diverse aspecten van de voorbereiding, afname en beoordeling van het examen werden onderzocht. De observaties zijn uitgevoerd volgens de methode van systematische observatie, dus met een vastgesteld stappenplan, in dit geval het beoordelingsformulier CSPE 2019. Het formulier bevat de zeven voorwaarden en diverse indicatoren (aandachtspunten) waaraan een kwalitatief goed voorbereid, afgenomen en beoordeeld examen dient te voldoen.

Interviews

Voor de interviews met examinatoren en examensecretarissen waren aparte interviewformulieren beschikbaar (identiek aan die van 2016). De interviews hadden tot doel te achterhalen hoe de school de kwaliteit van het proces van het cspe op school ervaart en beoordeelt. De interviews zijn ook gebruikt om de geobserveerde examens te verifiëren en eventueel nadere toelichting te vragen.

Voor het interview met het bestuur is een apart interviewformulier ontwikkeld. Bij scholen die onder één bestuur vallen, hebben we ervoor gekozen één interview met het bestuur af te nemen om te voorkomen dat het bestuur bij elk onderzoek te maken kreeg met dezelfde vragenlijst. Eén groot bestuur heeft ervoor gekozen om de vragenlijst namens het bestuur door de schoolleiding te laten invullen.

Vorbereiding, scholing en collegiale consultatie

Om accurate observaties uit te kunnen voeren, hebben we ons verdiept en geschoold in de drie geselecteerde vakken en daarbij behorende examens. Om de drie vakken te kunnen onderzoeken, moesten we weten wanneer op welke school de geselecteerde examens afgenomen werden. Daardoor wisten scholen van tevoren dat ze een bezoek van de inspectie konden verwachten. De onderzoekers beschikten over de betreffende examenopgaven, de beoordelingsformulieren voor dat examen en de instructie voor de examinerator voor de drie examens. Ter voorbereiding op de onderzoeken maakten de onderzoekers gebruik van de 'Instructie en Informatie Toezicht op de afname van het CSPE 2019'. Hierin stond de procedurele werkwijze voor het onderzoek. Dit betreft een intern werkdocument van de inspectie.

In maart 2019 is de onderzoeksgroep getraind door toetsdeskundigen van het Cito en het CvTE. Het CvTE besteedde aandacht aan de vele veranderingen in het vmbo in de afgelopen jaren (nieuwe profielvakken en keuzedelen). Ook werd ingegaan op mogelijke problemen die scholen als gevolg van de vele wijzigingen zouden kunnen ervaren bij het cspe.

Het Cito is inhoudelijk ingegaan op de drie voor het onderzoek geselecteerde examens met de verschillende versies (versie rood en versie blauw). Daarbij zijn de inhoud en voorwaarden van de examens 2019 behandeld. De onderzoekers kregen ook een video van diverse eerdere examenopdrachten te

zien, met beelden van kandidaten die examen doen. De onderzoekers werd gevraagd om de afname van het examen te beoordelen met het beoordelingsformulier. Vervolgens werden met elkaar de observaties besproken om zodoende de interne beoordelaarsbetrouwbaarheid te borgen.

Ook tijdens de onderzoeken vond collegiale consultatie plaats. In een aantal gevallen werd een definitief oordeel over de kwaliteit van de afname van een examen aangehouden. Het oordeel werd pas uitgesproken na overleg met elkaar, de projectleider of de interne werkgroep examens van de inspectie. Dit laatste gebeurde als er sprake was van geconstateerde ernstige onregelmatigheden bij een examen.